

נאוה וסרמן. מימי לא קראתי לאשתי: זוגיות בחסידות גור. באר שבע: מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. 2015. 410 עמודים

רחל ורצברגר*

פרשת התאבדותה הטרגית של אסתי ויינשטיין, יוצאת בשאלה מחסידות גור בקיץ 2016, העלתה לכותרות את חסידות גור, את יחסה ליוצאים בשאלה ובעיקר את הנהגותיה הקיצוניות בסוגיות הנוגעות לזוגיות ולמיניות (אטינגר, 2016). לאחר מותה של ויינשטיין ראה אור ספרה, עושה כרצונו (וינשטיין, 2016). בספר היא מגוללת את סיפור חייה בתוך החסידות ואת יחסיה עם בעלה דאז וחושפת את קיומן של "תקנות חסידות גור", קובץ הכללים הפנימי של הקהילה, שנאסף על ידי מדריכים צמודים ומטרתו להחיל פיקוח קשוח על יחסיהם של כל בני זוג, לרבות יחסי מין, בעיקר בשנות נישואיהם הראשונות.

ספרה של נאוה וסרמן מימי לא קראתי לאשתי: זוגיות בחסידות גור עוסק בדיוק בסוגיה זו. הספר, זוכה פרס איש-שלום לספר ביכורים לשנת תשע"ו, מציג מחקר מדעי מקיף ומוקפד על פרטי הפרטים של דרכי הזוגיות בחסידות גור. הוא מתמקד ברעיון "הקדושה", כפי שהוא מכונה בחסידות, ובאופן שבו הלה הפך לסמן הזהות המרכזי של חסידות גור. הנחלת אתוס הקדושה, מתארת וסרמן, הביא לגיבושה של מערכת חברות ופיקוח שמטרתה למשטר, ויש שיאמרו אף לדכא, את היצר המיני של חברי החסידות ושל נשותיה. תחילתה של המערכת בהפרדה המוחלטת בין המינים בגיל הילדות ושיאה בעיצוב הקשר הזוגי והמיני בין בני זוג באמצעות שורה של הנהגות שמטרתן למנוע קרבה רגשית ועוררות מינית ביניהם. לטענתה של וסרמן, אידאל הקדושה מייצר ומסמן את גבולותיה הפנימיים והחיצוניים של החסידות – בתוך החסידות עצמה, בינה ובין חסידויות אחרות, בינה ובין החברה הליטאית, וכמובן בין חסידות גור ובין העולם הישראלי-חילוני.

מחקרה של וסרמן מתבסס בעיקר על סדרת ראיונות מקיפה שערכה עם נשים השייכות לחסידות וכן על מספר מצומצם יותר של ראיונות עם גברים מהחסידות, פרטים שהשתייכו בעבר לחסידות, וכמה גברים ונשים ששייכים לחסידויות אחרות. נוסף על כך היא קיימה תצפיות משתתפות וניתחה טקסטים היסטוריים וקלטות שמע של הדרכת כלות. מבחינה מתודולוגית יש חשיבות לעובדה כי רוב הנשים שווסרמן ראיינה עובדות כמורות במוסדות החינוך של גור או במסגרות חרדיות אחרות. ככאלה הן לא רק מזוהות ומזדהות עם דרכה של החסידות אלא גם אמונות על הנחלתה לדורות הבאים. במילים אחרות, מחקרה של וסרמן משמיע את הקול של שומרות הסף המופקדות על דרכה של חסידות גור. התוצאה היא התמקדות באידאולוגיה הרשמית של החסידות ובביטוייה המעשיים. אף על פי שלעיתים הספר יורד לפרטי פרטים, המעניקים לספר נופך אתנוגרפי (למשל בפרק השישי, המתאר את יום הכלילות), אנו למדים בעיקר על האופן שבו חסידות גור מורה את חיי הקדושה הראויים; פחות מכך מתואר כיצד החסידים חיים את ההוראות האלה בפועל, ביומיום ובשגרה.

פרקי הספר מתארים בפרטי פרטים כיצד אתוס הפרישות המינית והלכות הקדושה עיצב את

* המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת אריאל

ביקורת ספרים

החסידות כחברה המורכבת דה פקטו משתי חברות – חברת הגברים וחברת הנשים; כיצד האתוס הזה קובע את תהליך כינון הזוגיות, החל מהחברות המיני ועד בחירת בן הזוג על ידי ההורים; וכיצד הוא מעצב את התקופה שבין האירוסין לחתונה, את יום הכלולות עצמו ואת חיי האישות של בני זוג הנשואים זה לזה. בפרק השביעי, שבמידה רבה הוא הלוח של הספר, וסרמן מתארת את מערכת החברות והפיקוח ההדוקה האחראית על הנחלתן של הנהגות הקדושה בין בני זוג נשואים, החל בהדרגת החתנים והכלות טרם החתונה וכלה בתקופה שלאחר החתונה, אז ממשיך הגבר להיוועץ במדריך מטעם החסידות. החתן מעדכן את המדריך במתרחש בין כותלי הבית וזה מורה לו כיצד לנהל את מערכת היחסים עם אשתו, על היבטיה הרגשיים והמיניים.

למרות הטון הניטרלי שוסרמן מקפידה לשמור עליו, מתקבלת תמונה של מערכת רעיונית ומעשית שמטרתה משטור ודיכוי קפדני של המיניות של חברי החסידות, גברים ונשים כאחד, גם כאשר הללו נשואים. יתרה מזו, המשטור והדיכוי אינם מוגבלים רק למרחב המיני אלא גם למרחב הרגשי, במטרה למנוע היווצרות קשר של אינטימיות בין בני זוג. כך למשל התקנות דורשות מהגברים והנשים בחסידות לא לכנות האחד את השני בשמם הפרטי (ומכאן שם הספר, "מימי לא קראתי לאשתי"), נאסר עליהם ללכת זה לצד זה ברחוב, ובאופן כללי הם נדרשים להמעיט ולצמצם את השעות המשותפת בבית, בעיקר בשנת הנישואין הראשונה, הנחשבת לקריטית ביצירת הקשר האינטימי בין בני הזוג שהם חרשים זה לזה.

עקרון הקדושה והפרישות המכונן את החסידות, והדרישות המעשיות שדרכן הוא בא לידי ביטוי משמש במידת מה מעין תמונת מראה לשיח המודרני המערבי על כינון הסובייקט, מיניות, זוגיות ואינטימיות רגשית. המודרנה בכלל והמחשבה הפרוידיאנית בפרט עיצבו את התפיסה כי מין ומיניות לא זו בלבד שהם חלק בלתי נפרד ממהותו של האדם, אלא במידה מסוימת הם גם הביטוי העמוק והאמיתי ביותר שלו. תפיסת הזוגיות ומושג האינטימיות כפי שעוצבה בתרבות התרפיה המערבית-מודרנית מדגישה את חשיבותם של תקשורת טובה, שיתוף ברגשות כמוסים בין בני הזוג ועבודה מתמשכת על הקשר הזוגי (אילוז, 2008). הללו, כמו המיניות עצמה, נתפסים כמסלול נוסף לגילוי ומימוש העצמי האותנטי.

חסידות גור, כפי שוסרמן מתארת היטב בספרה, דוחה לחלוטין רעיונות אלו. במקומם היא מציבה את הררישה לקדושה – ההיענות לציווי התאולוגי "קדושים תהיו", שהחסידים מפרשים אותו כהתרחקות מן היצר המיני ומכל קרבה רגשית אשר יכולה להביא לגירוי ולפיתוי מיני. במילים אחרות, בגור נמצא דחייה מוחלטת של ערך מימוש העצמי והאינטימיות הזוגית לטובת ערך הקדושה הדתי. עבור הקורא הישראלי החילוני, העובדה כי בני זוג נדרשים להכפיף עצמם למערכת פיקוח כה נוקשה והמחשבה על המחירים האישיים והרגשיים שמערכת זו עשויה לגבות מטרידים מאוד. וסרמן, מצידה, אינה מתבוננת באופן ביקורתי על היבטים אלו אלא מציגה את החסידות באופן מתון וניטרלי, ולעיתים אף גולשת לכדי אפולוגטיקה. כך למשל כשהיא מתארת את ההפרדה המגדרית הנהוגה בחסידות ואת ההיררכיות המבניות שזו מייצרת: "למרות מיקומן המשני במדרג החברתי, נשות גור מרגישות שיש להן תפקיד חשוב ומשמעותי. המרחב הביתי שהן מופקדות עליו אינו נחשב לבזוי בחברתן, אלא להפך – בזכותן ומתוך תלות בהן מתאפשר העיסוק בעניינים שברוח" (עמ' 62). במקרים מסוימים היא אמנם מרמזת על אמביוולנטיות ביחס לחלק מהנורמות, אולם נקודת המוצא שלה נשאר אגנוסטית. היא מתמידה להציג את העמדה הרשמית של החסידות ואינה מתייחסת לאפשרות של משא ומתן או של קולות המתנגדים לנורמות ולפרקטיקות הקיימות.

העדר זה הוא לדעתי אחד מחסרונותיו העיקריים של הספר. אף שהספר עוסק בסוגיות מגדריות, וסרמן מסרבת לאמץ נקודת מבט פמיניסטית הבוחנת בעיניים ביקורתיות דיכוי נשי בתוך מבנה פטריארכלי דתי. נוסף על כך, אף שבמוקד הספר עומדת סוגית ה"קדושה" או משטור המיניות, אין הוא פונה לתאוריה הפוסט-סטרוקטורלית ואינו מנתח את יחסי הכוח המוטבעים בשיח הקדושה של החסידות ואת האפשרות (או העדר האפשרות) להשתחרר מהדיכוי ששיח זה מייצר. למעשה, אף שבפרקי הספר משובצים אזכורים תיאורטיים, הוא נותר נטול מסגרת תיאורטית רחבה ומשמעותית – ביקורתית, פמיניסטית, פוסט-סטרוקטורלית או אחרת. ובכל זאת, על אף חסרונותיו, ספרה של וסרמן הוא תוספת חשובה לארון הספרים המחקרי על החברה החרדית בישראל. בניגוד למרבית הכתיבה על החברה החרדית העכשווית, הנוטה לתאר חברה זו כעשויה מקשה אחת, ולמעט עבודות אתנוגרפיות ספורות שנכתבו בשנים האחרונות, הספר מתמקד בקבוצה חסידית ספציפית, בהיסטוריה שלה, באידאולוגיה הייחודית שלה סביב ערך הקדושה ובפרקטיקות היומיומיות שערך זה מייצר. הדיוקן של חסידות גור שווסרמן משרטטת – חסידות שבה התאולוגי, הסוציולוגי והפטריארכלי שזורים זה בזה לכדי המצאת מסורת של קדושה – הוא בהחלט תמונה שראוי להכירה בקרב ציבור חוקרי החברה והיהדות, וגם בקרב הציבור הרחב.

מקורות

אטינגר, יאיר (2016, 14 ביולי). אסתי וינשטיין, חרדית לשעבר שהתאבדה, הותירה ספר שמעיד שדים בחסידות גור. הארץ. **אוחזר** ב-8 באפריל 2018.

אילוז, אווה (2008). אינטימיות קרה: עלייתו של הקפיטליזם הרגשי. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

וינשטיין, אסתי (2016). עושה כרצונו. תל אביב: כנרת זמורה ביתן.